

GEORGIAN FOUNDATION FOR
STRATEGIC AND INTERNATIONAL STUDIES

თანამედროვე საერთაშორისო ეკონომიკური
ურთიერთობების განვითარების ამჟამინდელი ტენდენციები
და კანდემიის (COVID-19) კრიზისის შემდგომი გამოწვევები

დავით აფციაური

139

ექსპერტის აზრი

საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდი
GEORGIAN FOUNDATION FOR STRATEGIC AND INTERNATIONAL STUDIES

ექსპერტის აზრი

დავით აფციაური

**თანამედროვე საერთაშორისო ეკონომიკური
ურთიერთობების განვითარების ამჟამინდელი
ტენდენციები და პანდემიის (COVID-19) კრიზისის შემდგომი
გამონვავეები**

139

2020

პუბლიკაცია დაიბეჭდა ამერიკის შეერთებული შტატების საელჩოს ფინანსური მხარდაჭერით. გამოცემაში გამოთქმული მოსაზრებები ეკუთვნის ავტორებს და შეიძლება არ ასახავდეს საელჩოს თვალსაზრისს.

ტექნიკური რედაქტორი: არტემ მელიქ-ნუბაროვი

საავტორო უფლებები დაცულია და ეკუთვნის საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდს. წერილობითი ნებართვის გარეშე პუბლიკაციის არც ერთი ნაწილი არ შეიძლება გადაიბეჭდოს არანაირი, მათ შორის ელექტრონული ან მექანიკური, ფორმით. გამოცემაში გამოთქმული მოსაზრებები და დასკვნები ეკუთვნის ავტორს/ებს და შეიძლება არ ასახავდეს საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდის თვალსაზრისს.

© საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობათა კვლევის ფონდი 2020 წელი

ISSN 1512-4835

ISBN

საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების თანამედროვე სისტემის განვითარების ზოგიერთმა საგანგაშო ტენდენციამ COVID-19-ის გლობალური ეპიდემიის დაწყებამდე დიდი ხნით ადრე იჩინა თავი. ამ მოულოდნელმა საფრთხემ კი მსოფლიო საზოგადოება მკვეთრად უარესი ახალი რეალობის წინაშე დააყენა. ექვგარეშეა, რომ ეს რისკი უახლოეს მომავალში უარყოფითად იმოქმედებს მსოფლიო ეკონომიკის მდგომარეობაზე. ექსპერტები წინასწარ ვარაუდობენ სამომავლოდ მოსალოდნელ მსოფლიო მშპ-ის, საერთაშორისო სავაჭრო ბრუნვის, ინდუსტრიული წარმოების, მომხმარებლის მოთხოვნისა და მოსახლეობის მსყიდველუნარიანობის მკვეთრ დაქვეითებას, უმუშევრობის ზრდასა და სხვა არახელსაყრელ მოვლენებს.

ცივი ომის დასრულებამ, რომელიც საერთაშორისო ურთიერთობათა მთელი სისტემის ფუნდამენტური რეკონსტრუქციით (მათ შორის, ეკონომიკური ურთიერთობების) დაგვირგვინდა, კარი გააღო მსოფლიო ეკონომიკის სრულფასოვანი გლობალიზაციისთვის. ეს პროცესი შეიძლება ჩაითვალოს წარმოებისა და კაპიტალის ინტერნაციონალიზაციის ბუნებრივ შედეგად, რომელიც მიმართულია ერთიანი გლობალური ბაზრის შექმნისაკენ.

ახალმა ათასწლეულმა მკვეთრად შეცვალა ეკონომიკური ბალანსი (ამჟამად მსოფლიო ტრიადა, შეერთებული შტატების, ევროკავშირის და იაპონიის მონაწილეობით, აღარ შეადგენს ცნობილ კონფიგურაციას) აზიის, პირველ რიგში, ჩინური ეკონომიკის ზრდის გამო. 2019 წლის მსოფლიო მშპ-ის მონაცემები, ქვეყნების მიხედვით, შემდეგ სურათს აჩვენებს: აშშ – 21,4 ტრილიონი აშშ დოლარი, ჩინეთი – 14,1 ტრილიონი აშშ დოლარი, იაპონია – 5,1 ტრილიონი აშშ დოლარი, გერმანია – 3,8 ტრილიონი აშშ დოლარი, ინდოეთი – 2,9 ტრილიონი აშშ დოლარი (საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (სსფ) მონაცემები), განსხვავებით 2000 წლის მონაცემებისგან, როდესაც აშშ-ისთვის იგივე მაჩვენებელი იყო 9,764 ტრილიონი აშშ დოლარი, იაპონიისთვის – 4,667 ტრილიონი აშშ დოლარი, ჩინეთისთვის – 1,198 ტრილიონი აშშ დოლარი (ტოპსიაში მე-6 ადგილზე აღმოჩნდა მსოფლიო ბანკის მონაცემებით). ამჟამად შეერთებული შტატები (24,2%) და ჩინეთი (14,1%) მსოფლიო ეკონომიკის თითქმის 40 პროცენტს იკავებენ (სსფ-ის მონაცემები).

მსოფლიოს პოლიტიკისა და ეკონომიკის ყოვლისმომცველმა გლობალიზაციამ, თანმხლები კრიზისებით, აკადემიურ და საქმიან წრეებში, შემდგომი რეფორმების საჭიროების განსასაზღვრად, ეკონომიკის განვითარების არსებული მოდელების ეფექტურობის

შესახებ დებატები გამოიწვია. „მოკლედ რომ ვთქვათ, შეუზღუდავმა კაპიტალიზმმა საკვანძო როლი შეასრულა დღეს ჩვენი საზოგადოებების წინაშე არსებული მრავალი კრიზისის ჩამოყალიბების საქმეში. „თუ კაპიტალიზმი მოქმედია, მან ეს კრიზისები უნდა აღმოფხვრას და ემსახუროს საზოგადოებას, რაც ამჟამინდელი ფორმით მას არ შეუძლია. უნდა განვითარდეს კაპიტალიზმის ახალი სახეობა – რასაც სხვაგან დავარქვი პროგრესული კაპიტალიზმი და გულისხმობს მთავრობის, ბაზრისა და სამოქალაქო საზოგადოების უკეთეს წონასწორობას“.²

ბოლო ათწლეულების განმავლობაში მსოფლიოში ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისების ზრდა (ფინანსური კრიზისი რუსეთში 1998 წელს, სესხის კრიზისი აღმოსავლეთ აზიაში 1999 წელს, 2008 წლის გლობალური ფინანსური კრიზისი, ასევე 2008 წელს დაწყებული ევროზონის ფინანსური კრიზისი, COVID-19-ით გამოწვეული 2020 წლის ეკონომიკური კრიზისი) გლობალური კრიზისების მართვის არსებული მექანიზმის განახლების საჭიროებას ადასტურებს.

მაღალი დონის პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთქმედების მზარდი მნიშვნელობა ასევე შეიძლება ჩაითვალოს კიდევ ერთ ტენდენციად (განსაკუთრებით, 70-იანებისა და 2008 წლის გლობალური კრიზისების შემდეგ), რომელიც ეფუძნება წამყვანი სახელმწიფოების მეთაურების რეგულარულ სამიტებს, პირველ რიგში, G-20-ის ფარგლებში. მიუხედავად იმისა, რომ G-20-მა თავისი შეხვედრები ფინანსთა მინისტრების დონეზე დაიწყო, მონაწილეთა რაოდენობისა და ახალი გლობალური თემების (როგორებიცაა სოციალური განვითარება, მიგრაცია, გარემო, უსაფრთხოების საკითხები და ა.შ.) ზრდა საერთო დღის წესრიგში ცხადყოფს სამიტების არა მხოლოდ ეკონომიკურ მოტივაციას. ამ ფაქტის გათვალისწინებით, საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში ჩვენ ვხედავთ პოლიტიკური ჩარევის მატების ტენდენციას.

ამჟამად ჩვენ მოწმენი ვართ ეკონომიკისა და გლობალური უსაფრთხოების რისკების ურთიერთდამოკიდებულების პროცესისა, რომელიც მოიცავს: იარაღთა და რადიოაქტიური მასალების უკანონო ვაჭრობას, უკანონო საბანკო ოპერაციებს, კიბერშეტევებს, ტრეფიკინგს, მეკობრეობასა და სხვას, რაც წარმოიშვა კონფლიქტებით გამოწვეულ ე.წ. „არაკონტროლირებად შავ ხვრელებში“, მსოფლიოს ზოგიერთ რეგიონში, მათ შორის, საქართველოში. „2014 წელს ევროპოლმა (ევროპის პოლიციის სამსახურმა) დაადგინა, რომ ევროკავშირში თითქმის ნახევარი მილიონი დაკარგული

ან მოპარული ცეცხლსასროლი იარაღი იყო“.³ სხვა დაკვირვებით, „კიბერდანაშაულის ინდუსტრიამ 2018 წელს მინიმუმ 1,5 ტრილიონი აშშ დოლარი გამოიმუშავა“.⁴ მსოფლიოს მოსახლეობის 50%-ზე მეტი ჩართულია ინტერნეტში და დაახლოებით ერთი მილიონი ახალი მომხმარებელი ერთვება ყოველდღიურად. მსოფლიო მოსახლეობის ორ მესამეს აქვს მობილური მონაცემები.⁵ ეს გლობალური მიღწევებია. კიბერშეტევების შემდგომი ორგანიზება გამოიწვევს „ინფორმაციის ინფრასტრუქტურის ჩამოშლას“, რაც ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი რისკფაქტორია.

ბოლო წლებში კიდევ ერთ გამოწვევად იქცა გლობალური მიგრაციის ზრდა, განსაკუთრებით, არალეგალური მიგრაციისა. გლობალური არარეგულირებული თუ არალეგალური მიგრაციის პროცესის გაფართოება არსებითად აზიანებს ორგანიზებულ შრომასა და ტურისტულ ბაზარს და ასაზრდოებს კონფლიქტების შედეგად, აგრეთვე ეროვნული კანონმდებლობის ცვლილებებითა თუ სხვა მიზეზებით გამოწვეულ დანაშაულებრივ საქმიანობას ახლო აღმოსავლეთსა და მსოფლიოს სხვა ნაწილებში.

ამ პროცესმა განსაკუთრებით იმოქმედა ევროპულ ქვეყნებსა და თურქეთზე და სერიოზული დაძაბულობა გამოიწვია ევროკავშირის შიგნით, როდესაც საერთო სტრატეგიის მიღების საკითხი დადგა. ლტოლვილების დიდმა რაოდენობამ სირიიდან და ახლო აღმოსავლეთის კონფლიქტით დაზარალებული სხვა ქვეყნიბიდან დამატებით გაამწვავა ჯერ კიდევ მანამდე არსებული რთული ვითარება.

თანამედროვე ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისები ასევე შეიძლება აიხსნას არა ეკონომიკური მიზეზებით, რომლებიც, მაგალითად, უკავშირდება სტიქიური უბედურებების მატებას, ფართომასშტაბიან სამედიცინო დაავადებებს, საკომუნიკაციო მიწოდების არსებობის შეფერხებას (ძლიერი მიწისძვრები აზიაში, შეერთებულ შტატებსა და ევროპაში, ქარიშხლები, ვულკანის აფეთქებები, გლობალური ეპიდემიის ტალღები). მსოფლიოს მასშტაბით მხოლოდ ბოლო ათწლეულების განმავლობაში პანდემიური კატასტროფების რაოდენობის შესახებ სტატისტიკური მონაცემები ასე გამოიყურება: „აივ/შიდსი – 1981, SARS-2002/2003, ლორის გრიპი – 2009/2010, MERS-2012, ებოლა – 2014/2015 და ბოლოს – COVID-19-2020“.⁵ ასევე გაიზარდა ბუნებრივი კატასტროფების რიცხვი მოკლე დროში: 2011 – 352, 2012 – 355, 2013 – 362, 2014 – 373, 2015 – 373, 2016 – 375, 2017 – 393, 2018 – 415, 2019 – 409. „კლიმატის ცვლილება უფრო მძიმე და სწრაფი შედეგებით ხასიათდება, ვიდრე

მოსალოდნელი იყო. ბოლო ხუთი წელი, არსებული მონაცემებით, ყველაზე თბილი იქნება, ბუნებრივი კატასტროფები უფრო ინტენსიური და ხშირი ხდება...⁶ ამკარაა, რომ ამ გამოწვევებს სჭირდება არა მხოლოდ გაძლიერებული ფინანსური საშუალებები, არამედ უფრო ეფექტური გლობალური მენეჯმენტი და საერთაშორისო და ეროვნული ინსტიტუტების კონსოლიდირებული ძალისხმევა.

თუკი განვავაგრძობთ არაეკონომიკური წარმომავლობის შემთხვევების ანალიზს, ხაზი უნდა გაესვას პოლიტიკურ კომპონენტს, მათ შორის იმ პოლიტიკური პარტიების საქმიანობას, რომლებსაც დასავლურ საზოგადოებაში დეკლარირებული აქვთ პოპულისტური პროგრამები და ეკონომიკური ნაციონალიზმის იდეები. „ბოლო ათწლეულების განმავლობაში დასავლეთ ევროპის პარტიული სისტემების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ცვლილება არის პოპულისტური რადიკალური მემარჯვენე (PRR) პარტიების სწრაფი ზრდა“.⁷

მეორე კომენტარი: „2016 წლის ორი ძირითადი მოვლენა განსაზღვრავს პოპულისტური მოძრაობების გაძლიერებას, რომლებიც დასავლეთის მრავალ ქვეყანაში 2010-იანი წლების შუა პერიოდიდან იწყება. პირველი იყო ბრექსიტის კენჭისყრა, როდესაც იენისში გაერთიანებულმა სამეფომ ხმა მისცა ევროკავშირის დატოვებას, რასაც მოჰყვა ნოემბერში დონალდ ტრამპის არჩევა შეერთებული შტატების პრეზიდენტად“.⁸ ზოგადად, ამ იდეოლოგიის ე.წ. „დოზის გადაჭარბებამ“, ჩვენი აზრით, შეიძლება დააზიანოს ბალანსი ეროვნული ეკონომიკური ინტერესების ჯანსაღ და ადეკვატურ დაცვასა და სრულმასშტაბიანი საერთაშორისო ეკონომიკური თანამშრომლობის განვითარებას შორის, რომელიც სტაბილური საერთაშორისო თანამშრომლობის ერთადერთი მისაღები ფორმულაა. „იმ საზოგადოების წევრები, სადაც მრავალი დაინტერესებული მხარეა, 2020 წლის მთავარ რისკებად მიიჩნევენ ეკონომიკურ დაპირისპირებებსა და საშინაო-პოლიტიკურ პოლარიზაციას“.⁹

ჩვენი აზრით, ორმხრივი ურთიერთობების დინამიკური ზრდა და თანამშრომლობის მრავალმხრივი სქემების მნიშვნელობის კლება, განსაკუთრებით, საგარეო ვაჭრობაში, ასახავს საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების ამჟამინდელ სტატუსს. ზოგიერთი ექსპერტის აზრით, „მულტილატერალიზმს საფრთხე ემუქრება. ისტორიულად მის ყველაზე მძლავრ დამცველს, შეერთებულ შტატებს, ჰყავს ხელისუფლება, რომელიც მიმართულია პოლიტიკის – „ამერიკა უპირველსად“ განხორციელებისკენ, რაც აფერხებს გლობალურ თანამშრომლობას, მიუხედავად იმისა, რომ

უფრო და უფრო აშკარა ხდება ისეთ სფეროებში თანამშრომლობის საჭიროება, როგორებიცაა მშვიდობის დაცვა, ჯანმრთელობის დაცვა და გარემოს დაცვა“.¹⁰ „ერთი გზა, ერთი სარტყელის“ ინიციატივით ჩინეთმა საფუძველი ჩაუყარა ახალ მიდგომას, რომელიც ემყარება ამ მრავალმხრივი გლობალური პროექტის ფარგლებში დადებულ ორმხრივი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებებს. ვფიქრობთ, ეს ფორმულა შეიძლება შეფასდეს, როგორც „მრავალმხრივი საერთაშორისო ეკონომიკური თანამშრომლობა, რომელიც ხორციელდება და რომელსაც საფუძვლად უდევს ორმხრივი გადაწყვეტილებები“. სამწუხაროდ, აშშ-ჩინეთის მოლაპარაკებები ტარდება ამ სფეროში წამყვანი ინსტიტუტის – მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის – რეალური მონაწილეობის გარეშე, რომელიც პასუხისმგებელია გლობალური სავაჭრო ურთიერთობების სამართლიან და ეფექტურ რეგულირებაზე. პოლიტიკის გავლენით იყო განპირობებული შეერთებული შტატების გასვლა იუნესკოდან და ამ ორგანიზაციის შესუსტება. გარდა ამისა, სხვადასხვა საერთაშორისო ინსტიტუტთან დაკავშირებული დაუსრულებელი დავა ფინანსური ვალდებულებების გამო ხელს უწყობს და აღრმავებს აღნიშნულ უარყოფით ტენდენციას.

სხვა ტენდენციას პროტექციონიზმის პოლიტიკის გაძლიერება ვაჭრობასა და წარმოებაში და ლიბერალიზმის შესუსტება საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში. ამის ნათელი მაგალითია ტრამპის ადმინისტრაციის სავაჭრო პოლიტიკა, რომელიც ეფუძნება ეროვნული ეკონომიკური ინტერესების გაძლიერებას და მკაცრად დაცულ ზომებს, რომლებიც მიიღო ევროპის ზოგიერთმა ქვეყანამ (გერმანია). ეს ზომები ემსახურება კორპორაციების (მათ შორის, მაღალტექნოლოგიური და ავტომობილების წარმოების) კომერციული ინტერესების მხარდაჭერას. ეკონომიკური ცხოვრების რეგულირება მთავრობების ვალდებულებაა და გულისხმობს პოტენციურ საფრთხეებთან გამკლავებას, თუმცა, ჩვენი აზრით, პოზიტიური შედეგების მიღწევა შესაძლებელია დაბალანსებული ლიბერალური და კონსერვატიული მიდგომების გამოყენებით, რომლებისთვისაც პრიორიტეტულია ქვეყნების ეროვნული ინტერესები.

სხვადასხვა ბიზნესგარემოს განვითარება, მათ შორის, ახალი ტექნოლოგიებისა და საკომუნიკაციო შესაძლებლობების ფართო გამოყენება (ციფრული ქსელი ვაჭრობაში, ტრანსპორტში და ა.შ.), ცვლის სავაჭრო გარიგების ტრადიციულ გაგებასა და პროცედურებს და მოითხოვს განახლებულ ცოდნას მართვის სფეროში. ჩვენ მონმენი ვართ, რომ 2014 წლიდან 2021 წლამდე არნახულად

გაიზარდა ელექტრონული ვაჭრობის გზით გარიგებებზე მოთხოვნა: „კრებსითი მონაცემების მიხედვით, სავარაუდოა მსოფლიო ვაჭრობაში ელექტრონული გაყიდვების 276,9%-იანი ზრდა უახლეს პერიოდში“ (აარონ ორენდორფი, გლობალური ვაჭრობა).¹¹

სამწუხაროდ, მსოფლიო ეკონომიკის სტრუქტურას, მომსახურების სექტორის არსებული ნამატის გამო, რომელიც 63%-იანი წილით აღინიშნება, ბალანსის ნაკლებობა აქვს.¹² 2018-2019 წლებში ხსენებული სექტორების წილი თითქმის უცვლელი იყო. მსოფლიო მშპ-ში მომსახურების ზრდის ტენდენცია შეიცავს გარკვეულ რისკს გრძელვადიანი მდგრადი ეკონომიკური განვითარებისთვის და უპირატესად გავლენას გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებზე ახდენს. სავარაუდოა, რომ პანდემიის შემდგომ ფაზაში „მომსახურების ეკონომიკა“ მნიშვნელოვნად განვითარდება.

ბევრ ქვეყანაში კვლავაც სერიოზულ პრობლემად რჩება მთავრობასა და კერძო სექტორს შორის ბალანსის არარსებობა ეკონომიკურ რეგულირებაში (2008 წლის გლობალური ფინანსური კრიზისის შემთხვევა, როდესაც აშშ-ის საბანკო სექტორი იღებდა უსაფუძვლო პრივილეგიებს ულტრალიბერალური სტრატეგიის გამო, რაც ძირითადად მთავრობის სტიმულირებული იყო). ეკონომიკური პოლიტიკის რეგულირება-დერეგულირება არ ეფუძნება ეროვნული და გლობალური სტაბილურობის შესაძლო შედეგებისა და გავლენის ღრმა ანალიზს.

ბევრმა ქვეყანამ საკუთარი ეროვნული ეკონომიკური სიჯანსაღის სტატუსის გასაზომ ძირითად საშუალებად მაკროეკონომიკური მონაცემების გამოყენება დაიწყო. აქ იგულისხმება მშპ, ეკონომიკური ზრდის ტემპი და ა.შ. ეს მეთოდი ხარისხობრივ მიდგომას რაოდენობრივი შეფასებით ანაცვლებს. ამ არახელსაყრელმა ტენდენციამ ხელი შეუწყო მოსახლეობისთვის სოციალური პროგრამების მნიშვნელობის შემცირებას. ჩვენი აზრით, ევროპის ზოგიერთ ქვეყანაში COVID-19-ზე დაგვიანებული რეაგირების ერთ-ერთი მიზეზი დაკავშირებული იყო ჯანდაცვის ინდუსტრიის მოდერნიზაციისთვის საჭირო თანხების დეფიციტთან და ყოვლისმომცველი პრევენციული ზომების ნაკლებობასთან. ეს ვითარება კვლავ აჩენს მართვის პრობლემებსა და დაპირისპირების რისკს საშინაო პოლიტიკაში და მოქალაქეების ნაწილს დახმარების გარეშე ტოვებს. „სოციალური თუ კეთილდღეობის ეკონომიკის“ პოპულარიზაციას დღეს უფრო ძლიერი მხარდაჭერა აქვს. „კეთილდღეობის ეკონომიკა ხაზს უსვამს ხალხის პოლიტიკის ცენტრში დაყენების საჭიროებას. მნიშვნელოვანია, რომ თავი ავარიდოთ დამოკიდებულებას, რო-

მელიც გათვლილია ეკონომიკურ ზრდაზე, მოვახდინოთ რედისტრიბუცია და გზა გავუხსნათ იმთავითვე უფრო სამართლიან და მდგრად ზრდას“.¹³

მაგრამ ეს ნაბიჯი აუცილებლად საჭიროებს პრაქტიკულ მხარდაჭერას მთავრობებისა და მთლიანად ევროკავშირის მხრიდან. მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის 2020 წლის გლობალური რისკების ანგარიშის 2020 მიგნებების თანახმად, „ჯანმრთელობის სისტემები მთელ მსოფლიოში მიზნისთვის შეუსაბამობის რისკის ქვეშ დგას. არაგადამდებმა დაავადებებმა, მაგალითად, გულ-სისხლძარღვთა და ფსიქიატრიულმა, ჩაანაცვლა ინფექციური დაავადებები, როგორც სიკვდილის მთავარმა გამომწვევმა მიზეზმა, ხოლო სიცოცხლის ხანგრძლივობის მატებამ და ქრონიკული დაავადებების მართვის ეკონომიკურმა და სოციალურმა ხარჯებმა საკმაოდ მოშალა ბევრ ქვეყანაში ჯანდაცვის სისტემები. პანდემიის საწინააღმდეგო წინსვლას ასევე ძირს უთხრის ვაქცინაციის საწინააღმდეგო მოძრაობა და წამლის მიმართ რეზისტენტულობა, რაც კიდევ უფრო ართულებს ადამიანის ყველაზე დიდი მკვლევების საბოლოო განადგურებას“.¹⁴

გარდა ამისა, ჩვენ უნდა ვაღიაროთ გლობალური ეკონომიკური და ფინანსური ინსტიტუტების მენეჯმენტის დაბალი ეფექტურობა, რაც ასევე გულისხმობს მათ სუსტ წვლილს სიღარიბის შემცირების საქმეში. „კერძოდ, საერთაშორისო საზოგადოებისა და მსოფლიო ეკონომიკის მენეჯმენტში დაკარგულია გაეროს ადრინდელი როლი, ხოლო მისი ფუნქციები გადასულია მთავრობებზე, „დიდ რვიანსა“ და „დიდ ოცეულზე“.

პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ 90-იან წლებში მექსიკასა და აღმოსავლეთ აზიაში, ფინანსური კრიზისის გადალახვის წარმატების პარალელურად, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და მსოფლიო ბანკი ძირეული რეფორმების უკიდურესი საჭიროების წინაშე დგანან, რათა უკეთ შეძლონ გლობალურ ეკონომიკაში არსებულ დღევანდელ რეალობასთან გამკლავება“.¹⁵ გლობალურ წესებზე დაფუძნებული ეკონომიკური წესრიგის თანდათანობითი მოშლის საპასუხოდ საჭიროა ახალი ბრეტონ-ვუდსის კონფერენცია, რათა ხელახლა დადასტურდეს საერთაშორისო დონეზე მიღებულ ხელშეკრულებაზე დაფუძნებული ეკონომიკური ურთიერთობების სარგებელი ყველა ქვეყნისთვის და ეფექტურად სამართავად მოხდეს ინსტიტუტების განახლება. „...ამჟამინდელი გამომწვევები მოითხოვს საერთაშორისო ეკონომიკური და ფინანსური არქიტექტურის საფუძვლიან გადახედვას. ნაკლებად სავარაუდოა,

რომ ამ გამოწვევებს დამატებითმა ცვლილებებმა უშველოს. ამ გამოწვევების გარეშე კი, ბრეტონ-ვუდსის ინსტიტუტები და საერთაშორისო ეკონომიკური სისტემა, რომელსაც ისინი მხარს უჭერენ, განაგრძობს რღვევას მანამ, სანამ რალაც მომენტში არ ჩამოიშლება“.¹⁶

ასევე აშკარაა ბიზნესაქმიანობის ყველა დონეზე გამოვლენილი მენეჯმენტის მკვეთრი ვარდნა. ჩვენი აზრით, მაკონტროლებელი სტრუქტურების დაბალი ეფექტურობა არის 2008 წლის გლობალური ფინანსური კრიზისის ერთ-ერთი მიზეზი. ბევრმა აუდიტორულმა კომპანიამ სავალდებულო მაკონტროლებელი ფუნქციები საკონსულტაციო ფუნქციებად აქცია, რასაც ზოგიერთ შემთხვევაში თან ახლავს ბიუროკრატიული მიდგომები და პრევენციული რეკომენდაციების უგულვებელყოფა რისკების შემცირების მიზნით.

ბიზნესურთიერთობებში სულ უფრო იკვეთება, რა დიდი მნიშვნელობა აქვს კულტურას. თუმცა ჯერ კიდევ ხშირია შემთხვევები, როდესაც ეს როლი სათანადოდ არ არის შეფასებული, განსაკუთრებით – კორპორაციის დონეზე, როდესაც იზრდება გლობალური პარტნიორობა განვითარებადი აზიის შეუსწავლელი ბაზრის მიმართულებით (ჩინური „ერთი გზა, ერთი სარტყელის“ ინიციატივის მაგალითი). გარდა იმისა, რომ აღმოსავლეთისა და დასავლეთის საზოგადოებებს შორის მნიშვნელოვანი განსხვავებაა მენეჯმენტის გამოცდილების თვალსაზრისით, ამ ფაქტორმა შეიძლება შეანელოს გრძელვადიანი და სტაბილური გლობალური ეკონომიკური თანამშრომლობა.

ცოტა ნაადრევია გლობალური ეკონომიკის განვითარების პროგნოზირება კორონავირუსის დაავადების არსებობის ფონზე, თუმცა ჩვენი წინასწარი შეფასებებიდან გამომდინარე, მომავალში შესაძლებელია შემდეგი ტენდენციები და მოვლენები მივიღოთ:

- ზოგადად, მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების ძირითადი ტენდენციები, რომლებიც არსებობდა კორონავირუსის პანდემიის ტალღამდე, შენარჩუნდება, მაგრამ მნიშვნელოვანი ცვლილებებითა და შესწორებებით, პირველ რიგში, მართვის პოლიტიკის ყველა დონეზე.
- კრიზისებმა საერთაშორისო საზოგადოების წინაშე არსებული მრავალი პრობლემა გამოავლინა, მოუშაადებლები აღმოვჩნდით, რომ მულტინაციონალური ორგანიზაციების ჩართულობითა და გაერთიანებული ძალისხმევით თავიდან აგვეცილებინა

და გვემართა გლობალური კრიზისები. „COVID-19-მა გამოაჩინა ბზარები გლობალური ნდობის სფეროში, გლობალური ურთიერთდამოკიდებულების ნაკლოვანებები და გლობალური მმართველობის პრობლემა“.¹⁷ საჭიროა პრიორიტეტული გახდეს ახალი გლობალური რისკების თავიდან აცილებისა და წინააღმდეგობის განევის საერთაშორისო თანამშრომლობის ახალი მოდელის დამკვიდრება, რომელიც შეიქმნება გაეროს სისტემისა და რეგიონული ალიანსების სისუსტის გათვალისწინებით.

- კრიზისებისგან მიღებულმა გაკვეთილებმა ხელახლა გამოაჩინა მთავრობისა და კერძო სექტორის ეფექტური თანამშრომლობის მნიშვნელობა გლობალური საფრთხეების მოგვარებას საქმეში. სამწუხაროდ, სათანადოდ არ მოხდა 2008 წლის გლობალური ფინანსური კრიზისის შედეგების გათვალისწინება. „2007-2009 წლების ფინანსური კრიზისის შემდეგ გლობალურ ეკონომიკაში არსებული დისბალანსი და რისკები პოლიტიკაში დაშვებულმა შეცდომებმა გაამწვავა. ამგვარად, მთავრობებმა, ძირითადად, უგულვებლყვეს სტრუქტურული პრობლემების მოგვარება, რომლებიც ფინანსურმა კრახმა და შემდგომმა რეცესიამ გამოავლინა. შედეგად, გზადაგზა წარმოიქმნა ის დიდი რისკები, რამაც კიდევ ერთი კრიზისი გახადა გარდაუვალი“.¹⁸ ვფიქრობთ, რომ მთავრობისა და საჯარო სექტორის როლი კრიზისების მართვის საქმეში უნდა გაიზარდოს, რაც მოსალოდნელია კიდევ.
- საერთაშორისო ეკონომიკურ და ფინანსურ ინსტიტუტებს სერიოზული სირთულეები შეექმნებათ ბიუჯეტის შესრულებისა და თანამშრომლობის დღის წესრიგში ბევრ საკითხზე კონსენსუსის მიღწევისას. შეერთებულ შტატებს, ჩინეთს, ევროპას, რუსეთსა და სხვა მნიშვნელოვან მოთამაშეთა შორის მსოფლიო ეკონომიკის მთავარ პრობლემებთან დაკავშირებით არსებული წინააღმდეგობები და მუდმივი დავა შეაფერხებს მულტინაციონალური ეკონომიკური ინსტიტუტების ფარგლებში ეფექტურ პარტნიორობას მომდევნო წლებში.
- მოსალოდნელია ორმხრივი (და სხვა შეზღუდული ფორმატების) ეკონომიკური თანამშრომლობის ფორმების კიდევ უფრო ხელშეწყობა სახელმწიფოების თუ საერთაშორისო ცხოვრების უახლესი ტენდენციების გამო („ეკონომიკური ნაციონალიზმის აღზევა“ და საერთაშორისო ინსტიტუტების, მაგალითად, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის, როლის შემცირება).

- ახალი ბიზნესგარემოს გავლენით ასევე განახლდება შრომის საერთაშორისო დანაწილების არსებული სტრუქტურა და მექანიზმები (წარმოების გადაადგილება ჩინეთიდან სხვა ბაზრებზე).
- პოსტპანდემიური კრიზისების ფაზა გარკვეული დროით გაზრდის „ციფრული ეკონომიკისა“ და „ციფრული სერვისის ეკონომიკის“ მნიშვნელობას, სამომხმარებლო საქონლის ელექტრონული ვაჭრობის ჩათვლით (პირველ რიგში, საკვები პროდუქტები, ფარმაცევტული, ელექტრონული მოწყობილობები და ჯანმრთელობის დაცვის ინდუსტრიასთან დაკავშირებული სხვა საქონელი). ასევე გაიზრდება სატრანსპორტო გადაზიდვებისა და სხვა საკომუნიკაციო მომსახურების მნიშვნელობა (ძირითადად, ტვირთის გადაზიდვები, სატვირთო ჰაბებისა და მასთან დაკავშირებული ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაცია და ა.შ.).
- არსებობს მაღალი ალბათობა იმისა, რომ მეტი ფინანსური რესურსი გამოიყოფა „სოციალური ეკონომიკის“ ეროვნულ და გლობალურ დონეზე გასაძლიერებლად, მათ შორის, მომსახურებების, რომლებიც ხელს უწყობენ მოსახლეობის სოციალურ და ჯანდაცვის საჭიროებებს. მეორე მხრივ, ფონდების ადგილის ამგვარ ცვლას შეუძლია შეაჩეროს მრავალი გლობალური პროგრამა, რომლებიც დაკავშირებულია მდგრად განვითარებასთან (სიღარიბის, გაუნათლებლობის, გარემოსდაცვითი პრობლემების შემცირება და ა.შ.).
- „პირისპირ“ ბიზნესის ტრადიციული ფორმატი ხშირ შემთხვევაში შეიცვლება ონლაინ დიალოგითა და შესაბამისი დისტანციური გადაწყვეტილებებით, სულ მცირე, მომავალი რამდენიმე წლის განმავლობაში. მაღალი ალბათობით, კომერციული კონტრაქტების გაფორმებაც ასევე ელექტრონულად მოხდება. ამრიგად, ბიზნესის გადაწყვეტილების მიღების პროცესი, სავარაუდოდ, განხორციელდება ბიზნესპარტნიორებს შორის პირდაპირი მოლაპარაკებების გარეშე. ეს ტენდენცია არ არის სიახლე. იგი პანდემიის კრიზისამდე გამოიკვეთა, მაგრამ მომავალში ის უფრო მეტად დაინაწილდება და გაძლიერდება როგორც შიდა, ისე საერთაშორისო, საჯარო თუ კერძო მენეჯმენტის ყველა დონეზე.
- მრავალეროვნული კულტურული ტრადიციების განვითარების ერთ-ერთი საუკეთესო შესაძლებლობა მასშტაბური საერთაშორისო სავაჭრო გამოფენაა. აშკარაა, რომ ამ ღონისძიებების

საბოლოო მიზანი კომერციული მოგებაა. ამავე დროს, გლობალიზებულ სამყაროში გამოფენები ყოველთვის წარმოადგენდა კარგ პლატფორმას ბიზნესპარტნიორების თავისებურებებისა და მათი კულტურის შესახებ უფრო მეტის გასაგებად და ასევე, იდეების გასაცვლელად. ამ მხრივ, უახლოეს პერიოდში მსგავსი ღონისძიებების დროებით გაუქმება გავლენას მოახდენს ბიზნესთანამშრომლობაზე.

- ეს ახალი გარემო, ერთი მხრივ, აჩქარებს გადაწყვეტილების მიღების პროცესს, მას უფრო სწრაფსა და დინამიკურს ხდის; მეორე მხრივ კი, წარმოშობს გარკვეულ რისკებსა და სხვადასხვა ტიპის ჩავარდნის საფუძველს უშუალო ადამიანური კონტაქტების არარსებობის (ეს ფაქტორი არ შეიძლება უგულვებლევყოთ ჩვენს თანამედროვე ცხოვრებაშიც კი, განსაკუთრებით აღმოსავლეთის ბიზნეს საზოგადოებისთვის), ბიზნესპარტნიორების წესებისა და კულტურული ტრადიციების შესახებ შეზღუდული ცოდნის გამო. ამ ელემენტმა შეიძლება შეარყიოს ნდობა და საიმედოობა ბიზნესგარიგებებში, რასაც ყოველთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა წარმატებული და გრძელვადიანი საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობისთვის.
- ასეთ ვითარებაში აუცილებელია ბიზნესის მმართველებმა განიხილონ განახლებული საერთაშორისო ონლაინსაგანმანათლებლო და ტრენინგპროგრამების საჭიროება, განსაკუთრებით მათ, ვინც მუშაობს განვითარებადი ქვეყნების მზარდ და მოწყვლად ბაზრებზე.
- ახალი გარემო, სავარაუდოდ, აუცილებლად მოითხოვს ბიზნესის ეტიკეტისა და ქცევის ადაპტირებას განახლებულ მოთხოვნებთან. შესაბამისად, ვირუსის საწინააღმდეგო ზომების გათვალისწინებით, შეიცვლება ხელის ჩამორთმევისა და ემოციური მისაღმებების, დიდი საქმიანი ლანჩებისა და საჩუქრების გაცვლის ტრადიცია. ეს შეზღუდვები განსაკუთრებით საგრძნობი და უჩვეულო იქნება ბიზნესწრეებისთვის აზიის რეგიონიდან და სამხრეთ ევროპის ქვეყნებიდან, სადაც ამ ტრადიციებს ისტორიული ფესვები და განსაკუთრებული აღიარება აქვს.
- მეორე მნიშვნელოვანი ასპექტი უკავშირდება ბიზნესის მმართველების ფსიქოლოგიურ მზადყოფნას, განაახლონ თავიანთი საქმიანობა პანდემიის შემდგომ გარემოში. საკმაოდ ხანგრძლივი პაუზა და სახლში დარჩენა ნამდვილად შეანელებს სტან-

დარტულ საერთაშორისო ბიზნესცხოვრებაში დროულად დაბრუნებას. გარდა ამისა, ვირუსის ახალი ტალღების მოლოდინი დამატებითი დაბრკოლებაა ჩვეულ ყოფასთან დასაბრუნებლად. კულტურული განსხვავებებისა და დასავლური და აღმოსავლური ბიზნესის გამოცდილების სპეციფიკასთან ერთად, ამ ფაქტორმა შეიძლება არსებითად იმოქმედოს ბიზნესპროექტების განხორციელებაზე.

გაურკვეველობა, დაუცველობა, სტაბილური სამუშაოსა და ცხოვრების პირობებისთვის მოსალოდნელი საფრთხეები, სამუშაო შესაძლებლობების დაკარგვის შიში და ა.შ. წარმოადგენს პანდემიის კრიზისით გამოწვეული მსოფლიო ეკონომიკის ამჟამინდელი და მომავალი მდგომარეობის შეფასებისა და შემფოთების საკითხებს. „პირველ რიგში, COVID19-ის წარმოშობა კარგად არ არის შესწავლილი“. ფინანსური კრიზისების მსგავსად, სხვადასხვა პანდემიას ბევრ საერთო მახასიათებელი აქვს, მაგრამ განსხვავება დეტალებშია და ამან შეიძლება უზარმაზარი გაურკვეველობა შექმნას. არავის შეუძლია წინასწარ ზუსტად განსაზღვროს მათი მიმდინარეობა, მაგრამ უმჯობესია მოუსმინოთ პროფესიონალ ეპიდემიოლოგებს, ვიდრე სამართლის პროფესორებს, პოლიტიკოსებს ან, თუნდაც, ეკონომისტებს, რომლებიც აცხადებენ, რომ უკეთესად იციან“. (პოლ კრუგმანი, *New York Times Opinion*, 2020 წლის 5 მაისი). იმის მიუხედავად, რომ საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების გარკვეულიმა ტენდენციებმა თავი იჩინა პანდემიამდე, ჩვენი აზრით, ისინი მსოფლიო პოლიტიკასა და ეკონომიკაში არსებითი ცვლილებებით დარჩება. პანდემიამ გამოავლინა საერთაშორისო ორგანიზაციების, ადგილობრივი ხელისუფლებისა და კერძო სექტორის მოუმზადებლობა, თავიდან აცილებინა და ემართა გლობალური პრობლემები. მიუხედავად იმისა, რომ პანდემია სამედიცინო წარმომავლობისაა, მისი გავლენა ერების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე უზარმაზარია. სამწუხაროდ, არავის გაუთვალისწინებია 2008 წლის გლობალური ფინანსური კრიზისის გაკვეთილები, როდესაც ბოლომდე არ იყო გაანგარიშებული არაეკონომიკური ფაქტორები, რომლებიც ძირითადად კრიზისების სუსტ მენეჯმენტს უკავშირდებოდა. ეჭვგარეშეა, რომ მსოფლიო გახდება საერთაშორისო პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ურთიერთობებში მნიშვნელოვანი სისტემური ცვლილებების მოწმე. გლობალურ კრიზისთან დაკავშირებით საერთაშორისო თანამშრომლობის განახლებული მოდელი უნდა შემუშავდეს გაზრდილი დაფინანსებით-

სა და მენეჯმენტის გაუმჯობესებული პრაქტიკის საფუძველზე. ეს ცვლილებები წინასწარ შეეხება ისეთ მიმართულებებს, როგორებიცაა: „ციფრული ეკონომიკა“, „სოციალური ეკონომიკა“, საერთაშორისო ბიზნესის დისტანციური მართვა და საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის ახალი რეგულაციების გააქტიურება. შეიძლება მნიშვნელოვანი ცვლილებები მოხდეს შრომის საერთაშორისო განაწილებაში, ეკონომიკის სტრუქტურულ რეფორმირებაში, საერთაშორისო ინვესტიციების გეოგრაფიაში, გლობალური სამუშაო ძალის მიგრაციის პოლიტიკასა და საერთაშორისო ბიზნესის მართვის პრაქტიკაში. ვფიქრობთ, უფრო მეტი კვლევა სჭირდება ამ თემებს, რათა მომავალში თავიდან ავიცილოთ და შევამციროთ ის რისკები, რაც შეიძლება დაემუქროს მსოფლიო ეკონომიკის მდგრად განვითარებას.

ბიბლიოგრაფია

1. World Bank Statistics on the World Economic structure,2017, www.wdi.worldbank.org/table/4.2
2. International Monetary Fund Statistics (World's Gross Domestic Product in 2019), www.imf.org/en/Publications/WEO
3. Joseph. E. Stiglitz, Project Syndicate “Has Davos Man Changed?” January30,2020 www.project-syndicate.org/commentary/davos-gap-between-business-leaders-rhetoric-and-actions-by-joseph-e-stiglitz-2020-01?barrier=accesspaylog
4. European Agency on Law “Enforcement Europol, Illicit Firearms Trafficking,” (source: www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas-/illicit-firearms-trafficking?) www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/illicit-firearms-trafficking
5. Casey Crane, “33 Alarming Cybercrime Statistics You Should Know in 2019 “Hashedont, November 2019. www.journalofcyberpolicy.com/2019/11/15/33-alarming-cybercrime-statistics-know-2019-hashed-ssl-store/
6. Global Risks Report 2020 – World Economic Forum in partnership with Marsh &Mac Leman and Zurich Insurance Group published on January 15, 2020. www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020
7. Krogstad, Passel, Cohen „Accountability Across Borders: Migrant Rights in North America „, edited by Xochtitl Bada and Shamon Gleeson, University of Texas Press, Fifth Edition, 2017. www.books.google.ge/books?id=vvxzDwAAQBAJ&pg=PA10&lpg=PA10&dq=Krogstad,+Passel,+Cohen&source=bl&ots=NFvtPOk5rL&sig=ACfU3U0tVmDSTgd0keYL76fcZYITNNVbug&hl=ka&sa=X&ved=2ahUKewj2v6PQvZ_qAhXllqQKHYPDDAIQ6AEwA
8. Nicola Le Pan „, Healthcare, - Visualizing the History of the Pandemics „, March 2020. www.primo-europe.eu/visualizing-the-history-of-pandemics/
9. Statista, 2019, statistics portal for market data, Global No1 Business Data Platform: www.statista.com/
10. Cas Mudde and Cristobal Roviza Kaltwasser “Populism: A Very Start Introduction” February 1, 2017. www.blogs.lse.ac.uk/lsereviewofbooks/2017/07/18/book-review-populism-a-very-short-introduction-by-cas-mudde-and-cristobal-rovira-kaltwasser/
11. „Populism in Europe – Statistics & Facts „, by Statista Research Department, Feb.20,2020. www.statista.com/topics/3291/right-wing-populism-in-the-european-union/
12. Aaron Orendorf „Global Commerce - Global E - commerce Statistics and Trends to Launch Your Business Beyond Borders, Shop by Plus, Feb,14, 2019, www.hopify.com/enterprise/global-e-commerce-statistics

13. Angel Gurría. OECD Secretary General, Bruxelles, Belgium, July,8,2019.
www.oecd.org/belgium/oecd-secretary-general-in-brussels-july-2019.htm
14. Stephen Pickford ,, Renewal of the Bretton Woods System ,, Chatham House, June 12, 2019. www.chathamhouse.org/expert/comment/renew-bretton-woods-system
15. Richard Smith-Bingham and Kavitha Hariharan “This the impact of the Corona virus on business” World Economic Forum COVID Action Platform, February,21,2020, www.ccapitalideas.com/2020/02/27/this-is-the-impact-of-the-coronavirus-on-business/
16. Nouriel Roubini “The Coming Greater Depression of the 2020s, Project Syndicate, Apr.28,2020, www.Syndicate.org/commentary/greater-depression-covid19-headwinds-by-nouriel-roubini-2020-04
17. V. Papava and V. Charaia(2020), “The Coronomic Crisis and Some Challenges for the Georgian Economy,” Georgian Foundation for Strategic and International Studies, Expert opinion No 136. www.gfsis.org/publications/view-opinion-paper/136
18. Paul Krugman, “The New York Times Opinion” May 5,2020, New York Times, www.nytimes.com/2020/05/04/opinion/trump-coronavirus.html.